

ІЛІЯС ЖАНСУГІРОВ

ӨЛЕНДЕР

Біздің күз

От жақтырды жауратып
Шыңылтар күзгі тымырсық.
Маздаған от болмаса,
Кемпір мен шал ыңырсып.
Қара қи қалап от жанса,
Жылынар бала жыбыршып,
Бүрсеңінен жазылар
Қызыл қарын, бұғы шыт.
Кәрі қойдың сорпасы,
Таңдайға татыр жылымшып.
Атасы берген жілікті,
Келіні тістер қылымсып.
Қойшыға жылытқан көженің
Бет, ауызы мың қылшық.
Ылақ, тоқты күйлесе
«Шашыратқы» дер ырымсып.
Қора жамап Бекей жүр;
Өзгелерден бүйірсіп,
Ат майлап мініп Әлі жүр
Мал тапқыш, арқан ұрысып;
Қызды ауылда Ержан жүр,
Баямбайдың ұлысып.
Барын жөндеп бақтырмай,
Жоғын жөндеп таптырмай,
Әлі менен Ержанды
Иектеп жүр бір қырсық.

Қыс

Қыс, қар, мұз, қырау, қылау - жерді көміп,
Бұлт бүркеп, тұман төніп, баса шөгіп,
Жер-көкті аяз бүріп, қызыл жалап,
Бұрқ-сарқ боран құсып, шашып, төгіп.
Кейде аяз, кейде бұрқак, кейде қырбақ,
Кейде еркек, кейде күрпік, кейде сырғақ,
Жер тарпып, аспанды аршып алтын күрек,
Сапырар сұрапылды кейде бір уақ.
Ойда омбы, дөңде қағыл қырдың қары,
Жылмық, мұздақ болса - қырғындағы.
Қатындар қалтырасып судан қайтқан,
Қарғанып қыдырғанға қырдың шалы.
Көл өлік, қаз қуы жоқ дауыстаған,
Қалған құс - қарға, шөже, сауысқаннан,
Көтеріп көтеремін, көз түрткі боп,
Арсыз жоқ азық-шөбін тауысқаннан.
Шөкитіп шөбін тиеп шанасына,
Қазақ бар қатынасқан қаласына.
Ас-тойдың, бата оқырдың бірі де жоқ,
Мал қамы, ауыл алаш шаруасына.
Күн күңгірт, аспан шаңғыт. Қылаулаған.
Қылаудан бұта бұғып қыраулаған.
Ол бір жұт, арамза қой қоздаған,
Ол бір құт, сиыр ерте бұзаулаған.
Қой, жылқы, қайрат қылып жерді қазған,
Ауыл да жүдеу-жадау қыстан азған.
Үсініп аяз, боран үскірікте,
Өткізген қырда өмірін малшы жазған.
Қорада жабуланған арық-тұрақ,
Шөмшендеп шөп айнала шыбыш, лақ.
Шанасын шиқылдатып, ит үргізіп,
Ауылға тартқан қонақ, ымырт уақ.
Болмаса түлкі алдырған, қасқыр атқан,
Бір қазақ таба алмайсың қысты ұнатқан,
Өтіпті «ақ қояндай» қырғын қыстар,
Түкірік түспей қатқан, жұрт жұтатқан.
Істеген жаздай еңбек Иван мұжық

Базарды асырап тұр мая бұзып.
Етпеген жаздай еңбек Иса қазақ,
Сасулы, көрінеді қыс құбыжық.
Жалғыз-ақ мектеп іші қыста қызық,
Балалар ду-ду оқып, жазып-сызып,
Үйде тар, далада қар, суық қысан,
Мектептен басқа жерде көңілсіздік.

Көктемде

Жауыны жауып, жасылы
Жарқылдайды - жаз кепті.
Өкіреді өзен тасуы,
Қаңқылдайды - қаз кепті.
Ширады шымайт, шаң шықты
Құрғады құмайт, саз кепті.
Төңірек ашық, тұман жоқ,
Көктен нұрын күн септі.
Тоғайда, көлде той қылып,
Қаптады құстар жер-көкті.
Ауылдың малы балалап,
Айран шықты аз-көпті.
Қонына құйып қоламта,
Қоқаң емдеп таз кекті,
Манаурап мал-жан жадырап,
Жан-жануар мәз бопты.
Құлазыған қыстайғы
Малға толды сай, қоқты,
Күпісі жалба жабағы
Тойтаң қағып, тай бопты.
Ісек шығып есіред,
Көрпелдес кентек көк тоқты.
Есінде шығар, елім-ау,
Емдеп ед Қоқаң қай көкті?
Қоқаң көгі құлпырды,
Құм сіркеден құтылды.
Қунаң қақты, қоң бітті,
Көгі көкке тойынды,
Құтырып Қоқаң орғытты.
Көмір жинап, көрік жығып,
Ұсталар, ойдай, іс соқты.
Ауылдың бейлі биыл кең,
Үйткені мал-жан дін аман.
Қисаймай шықты қылшығы
Қысыңнан да қысаған.
Азықсыраған ауыл жоқ,
Ашып алды астық ұрадан.

Ақ шықты, жатыр жағысып,
Жарлысы жоқ жылаған.
Шығынсыз шыбыш лақтап,
Төлдеген тоқты бір заман.
Астығын, малын базарлап,
Қажетін алды қаладан.
Кооперативтен көздеме ап,
Киінді ауыл жаңадан.
Бас-аяғы бір болды,
Бастап еді баладан.
Шаңқиған жейде шал киіп,
Киінді кемпір аладан.
Кәрістетті келіншегі,
Шомытын тастап жамаған.
Қыдырыңды азайды,
Қыдырып үйді шұбаған.
Жалқаулары көрінбейд
Жатып ішіп сұлаған.
Елдің түрі көрінді
Етек-жеңін жинаған.
Шаруасына көрінед
Көбінің көңілі құлаған.
Тісін сайлап, тырбанып,
Тіршілік етті тірі адам.
Қызыл ма, қыз ба, қызғалдақ
Қырға біткен, көз салшы.
Көк масаты көрпе көк,
Көлпілдейді, ойға алшы.
Көк ала батшәй көбелек,
Көбелектей ме ол қайсы?
Көлде тойлап толы құс,
Қызығына тойсамшы!
Мал маңырап өрісте,
Қайырып оны жүр малшы.
Өзгесін былай қоялық,
Онда қайда диқаншы?
Диқаншы кім ауылда?
Айтамысың Қоқанды?
Қоқан байдан қол үзген,

Жалпы шығып, бай қалды
Токпақтаумен тоқалды.
Тоқал да тұруы екі-ұрық,
Тоқалға да тақалды.
Соңында нөқта сүйретіп,
Қоқаң байдан ақы алды.
Жалшыға да жар шықты,
Бай жегенін қақалды.
Бай жылады, жұлқынды,
Сатала сауыс сақалды.
Қосшыға Қоқаң жазылды,
Қоғам болды, соқа алды.
Тіс темірін тапта деп,
Оны ұстаға апарды.
Қазына берген қарызға
Арбасы мен ат алды.
Сайлады саймандарын да
Шұжықтап мойыл шапанды.
Қырқаға әкеп қос салды,
Сықыр-сықыр соқасы,
Солқылдатты сол маңды,
Қоқаң шашты тұқымды,
Қоқаң жерді қопарды.

Домбыра

Тарт күйінді, домбыра!
Төгіл, төгіл тәтгі күй,
Тау суындай сылдыра,
Желпін, желпін жел соқтыр!
Тауда тұман тұрмасын,
Көкте бұлт ыдыра!
Тындамаған қоймасын,
Ойды-қырды қыдыра,
Құлшына тарт, домбыра!
Екі желі, үш қазық,
Тоғыз нөқта домбыра,
Ойнатайын он саусақ,
Құлындайын құлдыра.
Бозда-бозда бота күй,
Қашағанды қудыра,
Құлшына тарт, домбыра!
Еңбек елдің күйшісі-ау,
Құлағымды қиқулат,
Көңілімді қандыра,
Тәтті-тәтті күйге тарт
Көргеніңді күй қыла,
Құлшына тарт, домбыра!
Еңбек елдің жыршысы-ау,
Жанымды бір жадырат,
Көкейіме қондыра,
Тәтті-тәтті әңгіме айт
Жаңа өмірді жыр қыла,
Шежіре, шешен сұңғыла,
Құлшына тарт, домбыра!

Арман

Мезгіл бар ма кұтылар,
Шынжырлаулы тағдырдан?
Бірақ ой жоқ ұмтылар,
Табылар тағдыр дағдыдан.
Рахымы жоқ шынжырға
Байқамастан шалдырған,
Аяқ, қолы құрсауда,
Зарлауда жүр «балдырған».
Желк-желк еткен жас шалғын
Суық желмен майысып,
Селк-селк еткен болды күн
Көтермей белі қайысып.
Ажарлы, нұрлы ақ балғын
Заманмен тозды сайысып,
Көңіл құрғыр соп-солғын,
Жылдам суып, жай ысып.

АҒЫҢДЫ МЕНІҢ АҚСУЫМ

Ағыңды менің Ақсуым,
Ақырып әлі ағасың,
Ақиланған ашумен,
Ақтарды асқар сабасын.
Тас тарпуын, шапшуын,
Қарасаң қайран қаласың,
Жалғыз жазғы бір кеште,
Жағаладым жағасын.
Түнжыраған торғын түн,
Төндім сұлу суына.
Таңырқап тау-тас тамсанып,
Жымиды жұлдыз мұңыма.
Сүмиген сүңгі сұрша тал,
Шомылды таудың суына.
Таймандаған тайпақ ай,
Желегі ме, туы ма?
Шүйке шарбы бұлтты
Қалқалай қалды қылмия.
Аспанды, ай алтын құшағы,
Қусыра қайың құшады.
Қарамай қайың, қалайша
Қаужыған құшсын бұтаны?
Қайың мен сәуле сүйіссін,
Сүймегенді нысабы:
Итмұрыны меңіреп,
Қудырлап қоңыз ұшады.
Бауырлаған ағынның,
Сумандап суы сылдырайд;
Қудыған қоңыр құрақтың
Саусағы суда судырайд;
Суға төнген бір шыбық
Дірілдейд, суда сырылдайд;
Оған қонған бір шымшық
Шиқ-шиқ етед, шырылдайд...

Жетісу суреттері

Жалпы сын

Жер таппан жерде жете Жетісуым
Күркілдек, Көксу, Лепсі, Іле, Шуым,
Асқардың аспан сүйген сілекейін,
Жан бар ма татпайтұғын, айтпайтұғын.
Бөленген бұлтқа мәңгі меңіреу құз,
Ну тоғай, қоғалы көл, қоңыр құмым.
Асқардан ақтарыла арқыраған,
Жөкендің кім аңсамас балдай суын.
Жетісу, кеудең асқар, аяғың көл,
Қоңың құм, мықыныңда бар сексеуіл.
Тау жайлап, қоңыр күзеп, құмды қыстап,
Ол бір маң мал өсірген өлкедегі ел.
Көктемде құмнан әсем жер болсын ба,
Жайқалып жауқазыны, раң гүлдер.
Бойдағы бозбаладай асыр салса,
Қозысы құйрықтанып дөңгеленер.
Шөгіскен шоғар асқар қатпарланып,
Қия құз, мұсатыр мұз жақпарланып.
Емес пе көк ала бас ақ буралар,
Оралған шудалары мақпалданып.
Саятта аң аңдыған ол бір мерген,
Мылтық ап, бүркіт ұстап, қақпан салып.
Таудағы тас жаңғыртқан қойшы әндері,
Қайырлад еткенімен сақпан саңық.
Айқыра ала асқарлар жатыр шөгіп,
Жер жаншып, көктің көлбеп төсін еміп.
Ойнақы, құба, тарлан тағы аңдарын.
Тәбеті тау-тасына қойған теліп.
Құлпыртар құмда соққан қоңыр самал
Мәсімнің масатысын желі желпіп.
Қар кетіп, қара жері жасанғанда
Қонбасын қалай құсша өлі келіп.
Ескінің ертегі айтсам ертесінен:
Жетісу қан малшынған белшесінен,

Алайда, айналармын, айтам әлі,
Шыға алмай жүрмін әзір жер шетінен,
Қалмақты, Қоңтәжіні Жөңкесінен,
Үркітіп Абылай мен Шоңай шауып,
Жөңкенің асырыпты желкесінен...

Тау суреті

Тарбиған Тарбағатай жердің құты,
Барлық - ол «қыдыр түнеп көшкен жұрты».
Оранған ақ көбенек аруақты Алтай,
Төгіліп бізге таман жатыр мұрты.
Ертеде сол асқардың сәулетіне,
Қиыспай қырғындасқан талай жұрты.
Ақшұнақ, Жабағылы, Мыңшұқыр, Таз,
Бұлардың бәрін тізген Жоңғар тұрпы.
Аршалы, Амантекше, Қарасырық,
Қараүңгір, Қалмақасу, Қаражырық,
Сауыры Салқынбел мен Сайымбөлек,
Суығы соғып тұрад аласұрып.
Қымызын сол жайлаудың ішкен кісі,
«Бәйгеге» қосад өзін таң асырып.
Шоқысын Бүркітінің Үшбүйенге,
Қойыпты сәуекендей жарастырып.
Күрделі қоныс қайда Күреңбелдей,
Құр жатпас Қора мұзбен жүгенделмей,
Тегерез төңкерілген тегеш, Шажа,
Шамқой шал қабак жаба түнергендей,
Талақтай талаураған Баян - жүрек,
Тұнжырап тұқырып тұр «тірі өлгендей».
Мұрыны Мұзбұлақтың көкте мүлгіп,
Ақтасты аспанға әдей тірелгендей.
Қар кете қарлы алаңы қақ айыра,
Қаптағай қаптай көшед Бүйенді өрлей.
Түйірлі бұршақ нөсер ұшықтайды,
«Ши ұшық», «қырық аяқ су» жібергендей.
Көкжамбас, көл Көпірлі таудың көркі,
Жатқан мұз Шатыртастың көкше бөркі.
Ақиық Демікпеден алған адам,
Алдырар Айдарлыдан Алтай түлкі.
Қоңыртау қорқатыным бала жастан,
Жыланы түрі жаман - түкі, түрпі.
Түнімен тау күзеткен, таста айтақтап,
Дуана заржақ байғыз - шайқы-бұрқы.
Талғар тау тарғыл ала шоқы биік,

Асқақтайд емшегі, ерін көкке тиіп.
Арқырап асқарынан құлаған су –
Бауырын балбыратқан еліне иіп.
Малға жай, елге жайлау Үшқараштың
Сүбесін мекендеген суыр сүйіп.
Асы - астау, отырған ел - өрелі құрт,
Құрт жайып қодырайған Бақай биік.
Албыр бет Алматыда алма әдемі,
Алғандай ақ тамақты ауызға үріп.
Қарқара қалың қазақ кебесіндей,
Албанның албырт - ерке енесіндей.
Қарағай қапталдағы, жыныс арша,
Қыдырлы малдың құтты келесіндей.
Текестің көкке өрлеген тік қиясы,
Сымпиып сол маңайдың төресіндей.
Мың жылқы мыжырая жантайысқан,
Өзгесі жүгініскен төрешідей.
Былшықай, Бесжырғалаң, Түптің түрі
Қатықтың жаланбаған тегешіндей.
Қарқара жарасымды жазықжайлау,
Үй - күлше, құрпың жайған өресіндей.
Алыстан ауыл әрпін абайласаң,
Сүйекті баймөңкенің шегесіндей.
Сүті ағып сорғалаған Үшқарқара,
Қорғасын қорып төстен келетіндей.
Қарасаң Көкбұлақтан күміс қарға,
Өрнегі шербеністің билетіндей.
Осқырып теріс айналған Түптің суы,
Сырт беріп қос аяқтап тебетіндей.
Жыландай ирең қаққан Иірсуда
Білдірмей тау іргесін сөгетіндей.
Лабасы терде жатыр төс табандап,
Шоңқиып малды ауылдың төбетіндей.
Бота жүн, бозғылт күрең шалғын біткен,
Жайлау жоқ Көктөбенің төбесіндей.
Жарбиып осы ереңге ықтырмалап,
Қоңырқай Қулық судың бөгетіндей.
Ешкідей үркіп шыққан Шөладыр тұр,
Қасқырдан бір тықырды көретіндей.

Телміртіп Текес аса ай туады,
Тайыншаның, тарғыл ала зересіндей.
Жайлаудың ортасында Түзкөл жатыр,
Жарқырап төбел таздың төбесіндей.
Айналсоқ ала асқарда сасық мұнар,
Тіміскіп төс түртпесе өлетіндей.
Қыз емшек қызыл сүйір шоқылары,
Томсартып тұман сүйіп өбетіндей.
Меңіреу мөлдір қара бұлт қоршайды,
Сұлуға жұпар бүркіп себетіндей.
Баладай балдырлаған сақау самал,
Қойнына әжесінің енетіндей.
Тұмсығы Торайғырдың түгел орман,
Сол таудың тыныс тартар өңешіндей.
Таппайсың Үшмеркіден ұшы-қиыр,
Қарағай қара шашты өретіндей.
Басы мұз, зәулім жақпар, дүлей тоғай,
Барлық аң бір шатқалдан өретіндей.
Мақтайтын ертедегі Иран бағын,
Сол жаққа барған кісі көретіндей.
Томардай тұқыл күйген, тұлан тұтқан,
Сорлы тау неге болсын Сөгетідей.
Қып-қызыл жамағандай тауды мыспен,
Қорғасын қорығандай су-күміспен.
Құймақы, қожыр қара жақпарлары,
Арналып отырғандай алып күшпен.
Таутеке, марал, бұғы тағылары,
Тау-тасын мекендеген жазы, қыспен,
Қартадай қатпар-қатпар қаптал жатыр,
Тазы ертіп, күзгі қарда шықсаң күспен.
Қуыппыз көк жайлауда бір күн елік,
Желіктен кісі аман ба қымыз ішкен.
Тағыны тастан тауып тарсылдатып,
Жүргенбіз тауды ұзақ күн қыдырыспен,
Басына кешке таман Шырғанақтың
Шыққаным әлі есімде Ыдырыспен.
Ал, сонда алды-артыңа көзді салсаң,
Онды-сол, көз жетерді шолып алсаң,
Бұлдырап көзің шалып Түптің суын,

Албанның қонысына қайта айналсаң:
Қылқиып қыры кеткен Қызылауыз,
Кетпен мен Кеңсу кербез жатыр алшаң,
Томпиып томағадай Сарытау тұр,
Қарасай - ер қапталы атқа салсаң.
Елбіреп Елшенбүйрек ел аулақта,
Ойнамақ жасырынбақ Науша, Наршаң.
Шалкөде шүйгін шөпті құтты жайлау,
Сонда дейд сүзбе тұзды бара қалсаң.
Жер бар ма дәу Бақайдан көрінбеген,
Жүйеге тау қалсын ба бөлінбеген.
Көресің алдындағы дастарқандай
Жерлерді Теріскей, Сырт, Төрің деген,
Лабастың саласын да шолар көзің,
Тұлымдай тобық соққан өрілмеген.
Аса алмас алғыр қыран ала асқардан,
Өңкілдеп өзен қалай төгілмеген.
Шығысқа беттей шөге жатқан таулар,
Құшысып, сүйісіп тұр көгіменен.
Меруерттей жалтылдайды күңгей Мұзарт,
Кез түгіл үңілесің көңілменен.
Құздары Құдырғының құлдыр шұнақ,
Өрікті - ол боз биедей желіндеген.
Ақсақал, Байсауырын, Тайсауырын,
Жалмауыз шығар көктің көгін жеген.
Асқардың арғы атасы Хантәңірі,
Албанның өрісінің төрінде екен.
Па, шіркін! Болады екен тау да сұлу,
Мұз көйлек көк мұнармен белін буу.
Көлдегі көп шағала ортасында
Тартпасын көзді қалай айдында аққу...
Өзгені үйме-жүйме отырғызып,
Ортада бір ақсақал кеңес құру.
Қайырып, топты үйіріп бір боз айғыр,
Жусатып, қалғып көзін ашып-жұму.
Осыған ұқсамаса сөкші мені,
Басынан Кіндіктастың қарап тұру.

Жетісуда су суреті

Ыстықкөл жер айнасы мөлтілдейді,
Балқашты қамыс қамап желкілдейді.
Аттанған алты өзені Жетісудің
Балқашқа бауырымдап еңкілдейді.
Балқаштан өзенді өрлей жүзген балық,
Тұмсығын қас қаққанша еркіндейді.
Бұлқынса анда-санда ала бура,
Жетісу желпең қағып селкілдейді.
Шу әне, тауды тарпып шыққан шулап,
Ойнақтап, ырғи, жосып таудан тулап,
Асқардың ақтарылған ағы емес пе,
Қарқ болған қырғыз-қазақ суын сулап?
Шуылдап жүйткіп жатқан Шудың үні:
«Қолың бер, құт, береке» дейді «тумақ!».
Ертеден ірге теуіп өскен Шуда,
Ұлысы Ұлы жүздің Үйсін - Дулат.
Шымырлап Іле қайнап құмды кезген,
Қас қақпан ұйық, дойыр, долы безген,
Алыстан арып көшкен керуендей,
Тоңмойын, томсарулы тұнжыр көзбен,
Елге де, егінге де қарайласпай,
Жылысып жылжып жатыр бір мінезбен.
Ел шайқап, ердің қанын ішкен Іле,
Естісең ертегіні ескі сөзден.
Арқырап асау Шелек орыпты тас,
Бурадай бұлқынады көк ала бас,
Ол баста Күншығысқа шыға шауып,
Жалт беріп етекке еңсей сапты құлаш.
Айдынды айдағардай күміс көл бар,
Алысқан таумен, таспен алып болмас.
Қожыр тас қопарыла құмға айналып,
Жарпымен көшіп жатыр боп жым-жылас.
Қысылып қыспақтағы қыл көпірден,
Албандар өтеді азар деп «ақсарбас».
Көпірген Көксу көл бар басы бастау
Дегенге көшпелі әйнек суы ұйқастау,
Тау жуып, тасты қуған содыр суы,

Аңқылдайд арнасында меруерт астау.
Жалбасы, Шаған, Бұғы мүлгиді оған,
Шалдуар шалдай қалғып шала мастау.
Жар жарып, жерді жиған Көксу көл бар,
Бейне бір Жалайырға шабатын жау.
Арқырап айқай салған Көксу алып,
Жазыққа шыға келсе үркіп ағып.
Егінші, ылғи диқан Жалайырлар
Үлесед үй басына тоған алып.
Сол елдің қыдырынды қыдыры сол,
Сар бала, қара қазан болып қарық.
Мөлтендеп мойнақты орай Қаратал да,
Көксуға қойындасад жарды жанып.
Қосылып екі ерке су, екі сұлу,
Балқаштап қалың құмға кетед лағып.

Жетісу жәндігі

Баяғы баяғының заманынан,
Асқарда шың мекендеп, жайлаған аң,
Тағылар тарғыл тасқа баурын төсеп,
Бар тышқан қоныс алған балағынан.
Жасанған театрдағы ойыншыдай,
Құздардың көрінеді аң алаңынан.
Қиынның жынысыңда бар деседі,
Сілеусін, ілбіс, аю, бұғы, бұлан.
Кәдімгі қасқыр серек, қарақұлақ,
Шуылдайд шүйебөрі үй артынан.
Кәдімгі қарсақ, сусар, бұлғын, жанат,
Сол таудың іздейді аңды ту сыртынан.
Таутеке, арқар, құлжа, қарақұйрық,
Көруге болад бәрін жайылымнан.
Маралды мал ішінен атпен қуып,
Әкеп жүр ауылына айдап Албан.
Тазқара, балта жұтар, ақбас құмай,
Бұлақта отырғанын көрем ұдай,
Жарғақ бас жұртшы, саржақ су бүркітер,
Құмайдың қоғамында құдасындай.
Лашын, түйғын, тұнжыр, тыңар, мықи,
Ителгі, бәрпі, қырғи, құр, тұрымтай.
Барайық шыңда ғана болад десед,
Бүркітпен барымталы ел ала жаздай.
Тығанак, үкі, ақсары, құладындар
Сықылды толып жатыр мөжеп-томпай.
Албандар атын атап түстейтұғын,
Мінеки Алатауға біткен торғай:
Қара, боз, суық, бұқбас, сипті, шымшық,
Шапшақай, майлық, маубас бұқа, шөже.
Тоқылдақ, сұркұркылтай, бұлбұл, шымшық
Шымшықтың сан-сапалақ атаулысы –
Айтарға сай-салада жүр лықсып,
Тас жырып, балақ біткен шыңға шықсан,
Күй тартар той қылғандай торғай сыңсып.
Көркемі көбелектің сол сайларда,
Гүл шолып, жүрер ойнап ұшып сып-сып.

Үстіңнен аю тасты сылдыратса,
Самайдан ішкен қымыз шығар шып-шып.
Жер түгі Ағашта өзің білген қарағай, тал,
Жалғыз-ақ неше алуан түрлісі бар.
Долана, ұшқат, шетен, ырғай, арша,
Ақ сасыр, қызыл қайың, барша, шынар.
Шырғанақ, сөңке, терек, сөгет, емен,
Үйеңкі, шырғай, балғын тораңғылар,
Сарыағаш, қойқарақат, жиде, шетен,
Тобылғы, түйекұйрық, бауыркұрттар;
Қараған, бозқараған, шеңгел, шілік
Сықылды ағаштардың талайы бар.
Биікте бітед шөптен сарыкүйік,
Тістеніп жатыр жұлып малы сүйіп,
Қымызын сарыкүйіктің ішеміз деп,
Албандар қоныстайды құстай биік.
Тауқонақ, шәйшөп, маңқа, құлынембес,
Сүттіген, ендік, мейіз, киізкиік,
Аңшалғын, көкемарал, бетеге, раң,
Жапырақтеңге, бұйра қисық иық,
Балдырған, уқорғасын, атқұлақты
Елік жүр сонысында соны қиып,
Жұлкеуір, бәрпі, шырыш, шытыр.
Сауыны биеемшектің кеп тұр иіп.
Мыңтамыр, жуа, рауаш, жаужапырақ,
Балауса, сорғыш, селдір, ермен, бақбақ,
Сыбызғы, жалбыз, құлмақ, қарақияқ,
Шоқайна, мендуана, сора, шақпақ,
Ішінде сол қурайдың сұлу солар,
Шырмауық, кендір, қылша, жыланқияқ,
Қанжыға, қоға, сасық, аққой болып
Бөлінед жуалар мен таусарымсақ.
Қымыздық, қызсаумалдық дейтіндерге,
Ат қойған тау елінде сүйіп шын-ақ.
Өріске біткен осы өңкей сүтгің
Ішінде бір сүйкімсіз отыр бір-ақ:
Қалақай қара тарғыл ол айтқаным,
Сүйеді сүйкенгенді шымшып, бұрап.
Өзге жан өмірі оған жоламайды,

Төңбекшіп түйе жесе қалар құлап.
Шалқиды шалғын көлдің қамысындай,
Атқұлақ Тасарықтың тарысындай
Үш қырлы, сұлу сырлы айылқияқ,
Кіндігі қырғыз ерме қамшысындай.
Селтендеп сепсе құрай сырға қадап,
Саржағал сәлемдесед танысындай.
Жуалар шайқаңдаған ол бір кербез,
Шалма орап мұсылманның абызындай.
Құс таңдай самал соқса сыбырласад,
Әзілді әйел, ажын-абысындай.
Солармен судырласып ойнайды жел,
Дүрмектің көкпар тартқан шабысындай.
Неше елді аттандырған құтты қоныс
Әлі түр әсемдігі таусылмай.
Суретін сөз баяндап жеткізе алмас,
Жерінің Жетісудың бәрі сондай!

Сапарда

Төніп әуе,
Тұнып теңіз,
Қызықтырған басында,
Ыңсыз, желсіз,
Теңіз елсіз...
Үміт ілгері асуда.
Қайықты сырып,
Кеттік бұғып
Алыс жолға - жыраққа!
Көзді жас қып,
Қош-қоштастық
Қара кемер - құраққа.
Үздік-создық
Жүрдік, жүздік.
Көк теңізді айырып,
Су да шусыз.
Біз қайғысыз.
Кеттік ұзақ ай жүріп.
Таппай жаға,
Су сақыраға,
Күн жығылып сүңгиді.
Жылдам, шапшаң
Жамырап сам,
Түн түнжырап мүлгиді.
Желпіп теңіз,
Шықты лебіз,
Көкті бұлт торлады.
Қайық қылпылдап.
Су ылпылдап,
Бізге безгек орнады.
Біз шалқалап,
Желді арқалап,
Кеттік бетсіз түү-түүге.
- Аһу-ұу-шу!
Салды бізді шүү-шүүге.
Сапырып теңіз
Жел соғады.

Қалтыл қайық толқында.
Ақырын теңіз,
Сең соғады,
Кеткен жүрек қорқуда.
Таудай қайқаң,
Шұңқыр, ойпаң,
Әлсіз отпен көз түсті.
Көлденендеп,
Көкке өрмелеп,
Жынды толқын сүзісті.
Қара жаңбыр,
Сыр-сыр, сыр-сыр...
Сорғалады, сорлады.
Үпі әулие,
Сүлеймен де
Түк септігі болмады.
Мәңгі-мәңгі,
Қап-қараңғы,
Соқыр көзді жұмғандай.
Үсті желең,
Асты терең...
Өмір зымиян зындандай.
Әлдеқайда?
Қандай жайға?
Келдік, кеттік белгісіз.
Қандай мекен?
Қай жақ екен?
Ажыратып ми бергісіз.
Кетті сүрек,
Өлді жүрек,
Сезім-сана қалған жоқ,
Еш шықпаған
Өлімтік жан,
Сенде аһлау, арман жоқ.
Жүздір-жүздік,
Соққы көрдік,
Бәсеңдеді жел-дауыл.
Соққан толқын,
Тартқан опқын,

Ақырындады жай ауыр.
Жыртылды бұлт,
Етті жылт-жылт,
Сығалайды «босаға»,
Маған әлі
Қап-қараңғы.
Бетсіз-шетсіз осы ара.
Үріккен үркер
Ұшқан арқар,
Ол да біздей адасқан.
«Жетіқарақшы»-
Көталақшы,
Кімге тауып жол ашқан?
«Ақбозат» та,
«Көкбозат» та.
Арқандаулы, байлаулы.
Алыс па арал?
Қоңыр самал
Бұлтты түріп айдаулы.
Біз сенбейміз,
Бос «жел» дейміз,
Үркер-арқар, өңгені.
Біз іздейміз,
Біз көздейміз
Аумас қазық шегені.
«Темірқазық»
Бойын жазып,
Шықты бұлттан жалтылдап.
Бет түзедік,
«Ал жүзелік!»
Дестік қайық қалтылдап.
Қажып-талма,
Жеттік таңға.
Жел басылар, түн де өтер.
Аумас қазық,
Талма қажып,
Ел қарасын көрсетер.

Ауылдың алды

Ауылдың алды айдын көл,
Айдын көлде шағала,
Айдын көлді жағала
Айнала қонған қалың ел.
Ауылдың алдын абайла,
Ауылдың алды ұлы көш,
Алдында өткел, оны кеш.
Аяңда, ауыл, аяңда!
Ауылдың алды айқын жол.
Аңқылдар ауыл, аңырмас.
Аңыртпай бастар бауырлас
Қозғалармыз қалың қол.
Ауылдың алды асқар тау,
Асқар таудан асармыз.
Асып жайлы жасармыз,
Ел ер жетіп есен-сау.

Бұлақ бойында

Сылдыр-сылдыр су сылдырар бұлақтан,
Тәңірі ме екен тауды-тасты жылатқан
Анда-санда көңіл айтып «Көк!» Көк!» деп,
Шығар даусы көкектің де жұбатқан.
Ертелі, кеш сыңқылдайды, жылайды.
Не көксейді! Қыңқылдайды, сұрайды?
Көк жүлгемен кебелесе көбелек,
Төсін төсеп «көбешім» деп шулайды.
Сыңқылдау не? Бұлақтағы зар ма екен?
Бұлақ тілін білетін жан бар ма екен?
Сықылықтап күліп жатқан өмірге,
Әлде бұлақ бір ойнақы жан ба екен?
Жоқ, бұл асқар Алатаудың өлкесі,
Бұлақ соның ойнақтаған еркесі.
Бұлақтың да сырласатын жаны бар,
Онысы, анау: келе жатқан тәтесі.
Айым Жамал ақғайлақтай монтайып,
Екі көзі жылап ісіп томпайып,
Сыңқыл қағып жылап жатқан бұлақпен,
Жыласатын жанына кеп жантайып.
Жамал қыз ед, қыздың шолпан жұлдызы ед,
Шашы қолаң, қасы қара құндыз ед.
Бұршақ салып тілеп алған құдайдан,
Есекеңнің ұл қып сүйген бір қызы ед.
Есекең де бәйбішесі Динамен
Жылқы жылы қайтып кеткен дүниеден.
Малды үлесіп, үйді бұзып ағайын
Жамалды да талқылаған, сүйреген.
Өз шешесі, өз әкесі болмаса,
Өзі ұнатып сүйгеніне бармаса,
Қараңғы елде қаңғып қалған жетім қыз,
Сөгіс пе екен, сумен бірге зарласа.
Жетім Жамал тоқалдыққа сатылған,
Теперішті... көрген күндес қатыннан.
Қойнына алып Қожағұл шал жататын,
Сабадай боп күнге көннен қатырған.
Күндес қатын шағыстырса күңкілдеп,

Шал қоятын зекіп, нұқып, желкелеп,
Мөлдір көзден мөлтіл қағып меруерт жас,
Келетұғын бұлағына ертерек.
Еңіреп жүрек, майыса басып өлкелеп,
Көк шалғынды құшақтады көрпе деп.
Жұбатқандай, жылатқандай бал бұлақ,
Сылдыр қақты тәтесіне еркелеп.
Сырласқандай сырды шешіп сылдыры,
Жылатса да, жұбатса да су жыры.
Сырды, шерді, мұңды, зарды толғайтын
Сондай да бір судың бар ғой құрығы.
Сылдырлады, сыр жылады, сөгілтті,
Көздің жасын көк майсаға төгілтті.
Су сылдырап, торғай шырлап, күн сүйіп,
Жел сыбырлап ауыр ойлы жеңілтті.
Сорлы Жамал тұрды жерден «ah!» ұрып,
Суға еңкейді жүресінен отырып.
Қолды малып, жүзіктерді ағытып,
Аузын шайды күміс сумен толтырып.
Салқын сумен жуды бетін, білегін,
Сергіткендей болды жастың жүрегін.
Салқын сылдыр сергітер деп жүректі,
Су тәтесі келетұғын күнбе-күн.
Қарап еді ауыл жаққа «Ah!» ұрып,
Күндес қатын жұлқынып тұр шақырып.
- Әке... баба... боқтап сойыл сүйретіп,
Қожағұл да шықты ауылдан ақырып.
Салқын сылдыр сергіте алмай жүрегін,
Дауыл айқай алды жастың жүрегін.
Өмірге қор, өмірге ез боп жас Жамал,
Ұялады жүрегіне тірі өлім.

Ақшам

Көкше көкте ақша бұлт
Көміліп күн нұрына,
Жел байырқау, жер сұлық,
Қызғыл алтын шұғыла.
Ақ шашты ана - ала асқар
Оқыды сам жығыла.
Жау көргендей жартастар
Жамылды тұман дулыға.
Қабағын түйіп қоңыр күз,
Қарағай, қайың қалтырап.
Талда аңырап әнші құс,
Таста суыр тантырап.
Жазыла есінеп жапан қыр,
Маужырар сұлап, балбырап,
Даладан, таудан, көшті нұр,
Салбырап, сам жамырап.
Тауды тұман бөкселеп,
Өзен төлі жамырайды.
Көз жұмғанда көкше көк,
Көсіліп жер тымырайды.

Боранда

Қарлатып қатты боран қарпылдап тұр.
Үскірік-аяз қызыл шартылдап тұр.
Қой ығып, басын қоршап ыққа тығып,
Көміліп қалың қарға қарқындап тұр.
Сүйеніп таяғына қой қасында,
Дірілдеп Таймас сорлы қалтылдап тұр.
Аяқта жуан жіппен буған шарық,
Сүйреліп киіз шұлғау жалпылдап тұр.
Ашылып қабырға-омырау қарға қарсы,
Тақымы шалбарынан жалтылдап тұр.
Денесін қалыбымен суық ұстап,
Ызың жел селкілдетіп, аңқылдап тұр.
Мойнына жабысқан қар ери қатып,
Иекте мұз сүңгілер салпылдап тұр...
Жылы ішік, түлкі тұмақ, саптамалы,
Дүйсек бай дөң басында салқындап тұр.
«Ары таман қойды қозғап, жайсаңшы!»- деп,
Таймасқа қожайынсып шаңқылдап тұр
«Алғаның ас болмағыр, ит-шошқа» деп,
Қарғадай қармен бірге қарқылдап тұр.

Гималай

Сұрақ

Ақшалап басын қар көміп,
Аспанның төсін арда еміп,
Анасындай алтын күн,
Сел жіберіп бір жауып,
Жел жіберіп бір желпіп,
Ауық-ауық құшақтап,
Әлсін-әлсін нұр сеуіп,
Есейген асқар Гималай...
Сол күннен нұр ала алмай,
Басы мұнар, бауры тар...
Гималай асқар неге олай?
Буырқанып, бұрсанып,
Бұлттанып, құрсанып,
Бірде жылы, нұрланып,
Бірде ашулы, томсарып,
Бірде торғын жұмсарып,
Көк үйрілген анадай...
Сол анадан сүт алмай,
Көзі соқыр, көңілі тас,
Гималай асқар неге олай?
Ырғалып, тулап, тербеліп,
Тербетсе асқар күңіреніп,
Жазықта аттай жарысып,
Иықта жіптей күрмеліп,
Тауды бұзып, тасты айдап,
Сылдыр-сылдыр сөз сөйлеп,
Өзендер салған неге айқай?
Сол судан сыр ала алмай
Қабағы құз, мұрны мұз,
Гималай асқар неге олай?
Жемісі жерде мәуелеп
Терегі көкке әуелеп,
Тағысы таста ойнаса,
Қырдан қыран әуелеп,

Андыздап ара бал сорып,
Шешегін шымшып көбелек.
Құндағы ну, қарағай
Сол сәулетке оранбай.
Борбайы борша, арша арқа,
Гималай асқар неге олай?
Бұлт тамшылап, қамшылап
Бұрқақтатып күн шығады.
Сол бұрқақтың астында
Қиналған бір үн шығады.
Қиналад та, күңіренед.
Асқар әлде түншығады,
Басқан оны қай күдай?
Түсті ме екен найзағай?
Жатыр ма екен жау жайлап?
Гималай асқар неге олай?

Жауап

Гималай - көктің кіндігі.
Гималай - жердің түндігі.
Мұз туырлық, қар үзік,
Түрілмеген бір күні.
Қалған құсы басында –
Сауысқаны, құзғыны.
Ол құлаған құландай.
Күшігім, қорқау, құмайдай
Жемтігіне жабысқан.
Гималай сорлы, сор маңдай.
Күнін көміп, батырған,
Өзенін тас қатырған.
Құзын, мұзын шеңгелдеп,
Тегеурінін батырған.
Апшысын аяз қуырып,
Қақалса қан қақырған.
Бар бір басқан тұмандай.
Сол тұманнан шыға алмай,
Жүрегі жара, көзі көл
Гималай сорлы, сор маңдай.

Жерін жайлап, у қылған,
Ерін қанап, құл қылған,
Елін талап, еңбегін
Жалмап, теуіп, жүн қылған,
Құлдың жанын құм қылған,
Құлдың қанын қылғыған,
Бар бір зәрлі жыландай...
Сол жыланнан жылжымай,
Қабағы жабық, қаны арық
Гималай сорлы, сор маңдай.
Тоқ қарыны басылған,
Аш қарыны ашынған.
Тұман әдет, қар сәлде
Арылмаған басынан.
Құлғанасы құл жайлап
Ғасырдан шіріп сасыған,
Дертке дене толғандай...
Сол бір дертке ем қонбай,
Жаны жара, тәні ауру
Гималай сорлы, сор маңдай.
Тауды, тасты қашатып,
Ойды, қырды жасатып,
Ойбай!- десе тас атып,
Қойдым десе босатып,
Жалынса табан жалатып,
Қарысса қан асатып,
Бар құлданған зор Құдай...
Сол Құдайдан құтылмай
Заманы дозақ, қанды азап,
Гималай сорлы, сор маңдай.
Батыста қауырт бір қол бар,
Қол алдында бір ту бар,
Ту жазуы «Коминтерн»
Шығыста қалың бір құл бар,
Құл аузында бір шу бар,
Шудың туы «Коминтерн».
Сол туды шу қолға алмай,
Тау толғанбай, қозғалмай
Дерт жыланнан, тұманнан

Айыға алмас Гималай!
Гималайда қуат бар,
Қозғалды оны құрауға.
Гималайда ұлы от бар,
Таянып тұр, тұтауға.
Гималайда улы оқ бар,
Құл атады Құдайға.
Болса болар, болғандай...
Көксеп күн мен көк орай,
Дейтіндерге неге олай?
Айтар сонда Гималай!

Әнші

Арғынмын, атым Әсет арындаған,
Арындап ән сала ма дарымаған?
Аспанның аясында ән шалқытқан,
Бұлбұлмын, даусы көкте дамылдаған.
Көмекей көк қапысын әнмен ашса,
Төгіліп меруерт, маржан сауылдаған.
Тұлпармын, топтан озған, тосырқаман,
Шаршы топ, шаршы ерім жоқ шабылмаған.
Жорғамын, жұрттан озған, жортарманмын,
Майдамын, майда желіс мамырлаған.
Жұртымның аса топыр жиынында
Бүгінгі ән адыра қалсын салынбаған!..
Тауықпын, тары тердім Найман шалдан,
Найман ел - айы туған маңдайшадан.
Үйректей, қаздай қалқып жүрмін жүзіп,
Көл елде, көп жұртымда қыдыр шалған.
Ертіс, Сыр, Есіл, Іле өзендерім,
Тау өтпес Тарбағатай, Тянь-Шаньнан.
Ми дала, меңіреу шөл, күміс көлдер,
Мекенім, ертеде елім ірге жайған.
Құм-қыстау, өлке көктеу, өзен күзеу,
Жайлауым - жалпақ дала қарлы таудан.
Желғабыз, сол ортаның заржағымын,
Толқытып тоқсан бунақ әнге салған.
Асқақ ән аспанға өрлеп, асқар тербеп,
Күңіrentкен сар даланы, күндер жалған!
Әнкұмар әлеуметім анталап тұр,
Сайра тіл, аңыра әнім, «Инжу-маржан».
Ән салсаң өзімдей сал аңыратып,
Жайлантып, қоңырлатып, жамыратып.
Аққудай аспандағы әнді өрлетіп,
Қондырып қоңыр қаздай мамырлатып.
Боздатып саулы інгендей күңіrentіп,
Нөсердей нөпір төккен жауындатып,
Қазандай қарсы соққан дауылдатып,
Қамыстай дауыл жыққан сауылдатып.
Соқтырып ай астынан алтын күрек,

Қақтырып, бұрқақтатып, қағылдатып.
Жүйткітіп, сонарлатып, саяттатып,
Қыранды қыр жонында шаңқылдатып.
Жүгіртіп, жүрдектетіп, жорғалатып,
Аңқытып, аңқылдатып, ағындатып.
Қаусырып қағып, түйіп, төгіп әнді,
Қайырып, қалтылдатып, қалтыратып.
Ән салсаң Әсеттей сал әсемдетіп,
Қоздырып делебені дәсерлетіп.
Шырқатып, шығандатып, шалықтатып,
Шапшытып, шүмектетіп, нөсерлетіп.
Талдырып, талықсытып, тамылжытып,
Орғытып, орағытып, баса өрлетіп.
Самғатып, саңқылдатып, сар желгізіп,
Ұрынтып, өршелентіп, бәсеңдетіп.
Серпілтіп, сумаңдатып, сексен ырғап,
Қырық қырпып, тоқсан толғап, бес өрлетіп.
Қарқынды үн - қан қайнатып, жүрек жұлып,
Жан жалмап, көңіл тербеп, әсерлетіп.
Сүйе бер, сілекейін секерлетіп.
Сарайым - сабам құям пісіп-пісіп,
Қойдырман ән қымызын ой кернетіп.
Сөз жаңбыр, даусым дауыл, әнім ескек,
Ойнақтап басылайын аз желдетіп!

Бұлбұлға

Сайрадың құйқылжытып, құбылжытып,
Тамсандым, таңдайымның суын жұтып,
Толқытып, толықсытып, емірентіп,
Қиқуға қызықтырдың, қылдың ынтық.
Ерікті алып, ес шығарып, екілентіп,
Көңілді көлбектетіп, ойды ұмтылтып.
Қанды қозғап, тамырды солқылдатып,
Көңіл мұңын, жүректің лебін тінтіп.
Малда дыбыс, көлде шу, желде ызыл жоқ,
Маңайды манаурадым мүлде ұмытып.
Судың сылдыр, тоғайдың дыбыры жоқ,
Басқаны, қойдың, әншім, тақа құртып.
Шырқатып, шыңғыртасың, шымырлатып,
Төмендеп түсіресің сыбырлатып.
«Мұңдым-ау! Мынау сенің мұңың ғой» деп,
Жіберіп жер астына ызылдатып,
Маған да әкелесің қыңырлатып.
Қайтадан көтересің қимылдатып:
Жүрегім, қаным, миым, көмейімде,
Қосылтып, қос құлақты шыңылдатып.
Сен сондай, ә, мен қандай сол мезгілде?
Елжіреп ішім, бауырым кеткен мүлде.
Қаныма қосып кетгің бір ауру,
Осылай сайрамасаң күнде-күнде.

Бұлт

Түнгі жаймен жуынып,
Көгілдір көк күлімдер,
Шөгіп шоқ-шоқ тұман, бұлт,
Шоқы сүйіп, дірілдер.
Көк мұнарлы белбеуін
Алып тау бел буына.
Сәлем беріп бұлт керуен,
Таңда тауға жығыла.
Қабағы мұз, суық шал
Қолын алып, қас қаға.
Желде, құзда несі бар,
Қалғыды тас жастана.
Бұлт - бөбек, тау - ана,
Ана төсін аймалай,
Ұйықтай тұрсын ол бала,
Шыққанынша жел қалай.

Көлге

Көмкеруің көк көгал,
Күлмендеген күміс көл,
Көнерең кесте - құрақ, тал.
Кестенді өртер күзгі жел.
Оранып ұлпа ойдымды,
Ойпанда жатып етгің наз,
Төсінде құстар той қылды,
Той бастады қу мен қаз.
Сүңгуір, сұқсыр сүмендеп,
Қасқалдағың қалтылдап,
Шүрегейің шүмендеп,
Шағалаң шулап шаңқылдап.
Шомылған сұлу суыңа,
Шапылдатып алақан.
Мықшиған мерген қуыңа,
Балалар қуып балапан.
Көк құндақты күміс көл,
Күбірleme, жыр айтам.
Сал құлақты, көңіл бөл,
Болды сендей бір қалқам.
Ол да сендей сұлу ед,
Жасы да оның жас еді.
Жаз өмірімде туып ед,
Жазы да оның аз еді.
Бейне біткен қайыңдай,
Білегі мінсіз балғынның.
Ақша төсі айдындай,
Шашы сенің, шалғының.
Қасы сенің қабағың,
Лебі сенің лебіңдей.
Саусағы сенің шабағың,
Шынтағы шыбық өрімдей.
Оның да өмірі жартымсыз,
Болды, лажсыз күз жетгі.
Өмір күзі сұрқынсыз,
Екі он бестен жасы өтті.
Сен де сондай боларсың,

Жаздың жақын өтері.
Сен де сондай боларсың,
Бір боларсың екеуің.
Күлмеңдемес көзің көл,
Өлезір де тұнжырап.
Күй күйлетер күзгі жел,
Бақа-шаян шыңғырап.
Толқын бетіңді ажымдап,
Қартаярсың қалтырап.
Долы дауыл азынап,
Жалп-жалп ұшар жапырақ.
Қиқу салған құстарың,
Қош айтысар күн болар.
Құшағыңа құштардың
Қалмас бірі, жым болар.
Қарашалап қар жауса,
Қалармысың қартаймай?
Қамыс, қоғаң сарғайса,
Қартаярсың қалқамдай...

Қазақ қызы

Маужырап тау, күн күліп,
Албырап аспан нұрлы көк.
Маужырап қыр, жер жусап,
Баяулай соқса жел жібек.
Қырмызы жалау желбіреп,
Өктем-өктем басқан топ,
Октябрь тойы болды топ,
Он бір жыл оған толды деп,
Жамырап ду-ду қалың көп.

Сол дүбірдің ішінде
Топтанған әйел бір бөлек.
Қаймақы қабақ қара қыз,
Жинақы көйлек, келте шаш,
Жаға, жеңін түймелеп.
Жігерлі даусы саңқылдап,
Сартылдатып тұр сөйлеп.
Тұр десендер не сөйлеп,
- Анау, анау, заманда,
Анау қалған атам заманда,
Ер егер заманда,
Ел әбігер заманда,
Хан тағында заманда,
Халық шабынды заманда,
Шен шіренген заманда
Қазақ қызы кім едік?
Байдың шұлғауы едік,
Бәйбішенің тулағы едік,
Мырзаның әуесі едік,
Тұлпардың бәйгесі едік,
Найзагердің олжасы едік.
Саудагердің саудасы едік,
Қулардың қуыршағы едік,
Қазақ қызы күң едік.

Енді мына, мына атқан таңда,
Еңбекші жауын құлатқан заманда,
Ескілікті қиратқан заманда,
Езілген жұртты қуантқан заманда,

Игілікті орнатқан заманда,
Келелі кеңес қолға алған заманда,
Оған он бір толғанда,
Осы өмірдің, осы жұрттың,
Қазақ қызы кіміміз?
Күң емеспіз, азатпыз,
Азаттық алған қазақпыз.
Жылағанды уатқанбыз,
Сұмырай заңды суалтқанбыз.
Ілгері басқан елі бар,
Бірлігі күшті, қадамы құтты,
Жаңа тұрмысты, жас жұртты
Жасаушының біріміз.

Күн шыққанда

Шырт ұйқыда жатқанда
Шырылдады торғайым.
Ұйқыны ашты, оятты.
Құлан иек, құлқын сэр,
Құрылып торғын шымылдық,
Шырға тартты, таң атты.
Желі желпіп желегін,
Жердегі бәйшешегін
Күлдіре, сұлу күн шықты.
Шыру, шыру, шіркін!- деп,
Көмекейі бүлкілдеп,
Торғайдан «тұрлап» жыр шықты.
Жайшы көрпе, жастықты,
Таста тастай тасбықты,
Апа-ау, әне күн шықты.
Шеш қазықтан сиырды,
Аналар жібін иірді.
Алсаңшы, апа, ұршықты.
Оят, кигіз шекпенін,
Қолына алсын кетпенін,
Барсын әкем егінге.
Қызылдап қымыз сабасын,
Жыртығын үйдің жамасын,
Айт, апатай, келінге.
Орамалын оймыштап,
Оған оқа қойғыштап,
Тәтеме айт, тіксін кестесін.
Шүлен шал мал береді,
Қырығы қыздан дәмелі,
Өз қызығын ескерсін.
Текеметін тұйықгап,
Жатыр ма ағай әлі ұйықтап,
Барсын, малын көздесін.
Барсын, барсын малына,
Шаруа! Жалғыз шаруа!..
Қойдық сөздің өзгесін.
Жастық па, әлде мастық па?

Жатыр басы жастықта,
Інішек мұрны шуылдап.
Күн әлемді оятқан,
Күн күлкісін жел айтқан,
Түр торғайың шырылдап.
Мал масайрап өрісте,
Құрт-құмырсқа бәрі істе,
Түр көкешім, күн шықты.
Малда ағаң, әкең егінде,
Тәтең көргіш керуде,
Иірді апаң ұршықты.
Қалыпсың ұйықтап, қарағым,
Қалады-ау сенің сабағың,
Жуын, жүгір мектепке.
Ашасың көзді сабақтан,
Аласың білім кітаптан,
Боласың адам мектепте.

Бөбек бөлеу

Бөл-бөл бөбек, бөл, бөбек,
Бөлейін бері кел, бөбек.
Бедерлі бесік, төрт есік,
Төгілте салдым төр төсек.
Бөпешім, бесік - отауың,
Отауыңа кір, бөбек.
Бөл-бөл бөбек, бөл, бөбек.
Бүлдіршін шүмек бәйтерек,
Балалы үйрек, бас бармақ,
Кішкене бөбек, бес бөлек.
Саусақайы салбырап,
Бөлене қойсын қос білек.
Бөл-бөл бөпем, бөл бөпем,
Бөлесем, жөнге көн, көкем.
Көк ала жылқы көлде екен,
Көк ала тайың сонда екен.
Торсығыңды тосайын,
Тұмсық төсей сор, көкем.
Бөл-бөл бөпем, бөл, бөпем.
Бөлейін бері кел, көкем.
Жұлдызыңды жұм, көкем,
Жуынып ерте тұр, бөпем.
Алшая атқа мін, бөпем.
Ақтан қара біл, көкем.
Бөл-бөл, бөбек, бөл, бөбек.
Бөлекен қонған көк өзек.
Көк өзекте көбелек,
Көлге көк құс шүй, бөбек.
Көк өзекте көбелек,
Көбелектей күл, бөбек.
Бөл-бөл, бөбек, бөл, бөбек.
Боларсың бөпем қолкөмек.
Әлпештеген ата-анаң,
Бола қалса мүгедек.
Таңайын, ұйықта, таң атсын.
Түнде оянба, түн түнек.
Бөл-бөл, бөбек, бөл, бөбек.

Бөріден бөстек ки, бөбек,
Ерінбей еңбек ететін,
Еліңе бол елгезек.
Елгезек болсаң иісін,
Ендеше саған екі емшек.
Бөл-бөл, бөбек, бөл, бөбек.
Бөгелмей білім біл, бөбек.
Білмесең білім бекерсің,
Бет алдыңа кетерсің,
Елге есті ер керек,
Ер жет! Есей ертерек.

Әншіге

Өлеңге көңілің құмар, даусың жытар,
Созылтып ән мұржасы созсаң зытар.
Ән сүйгіш, жылы көңіл, сөзге таңсық
Жылпындар жылы сөзді неге ұмытар?
Тамырды солқылдатып, ойды қозғап,
Жүректі тебіrentіп, ішті жылытар.
Қайғылы, мұнды, өнерлі, шерлі жанға
Ой салар, ойын түртер, жыбыршытар.
Еліртер, екілентер, елжіретер,
Толғантар, толғақ салар, толықсытар.
Аспанға ащы даусың шырқап, қалқып,
Қоңырлап, көмей қайта аңыратар.
Зарлының екі көзін мөлдіретіп,
Болса да елжіретер бейлі шын тар.
Салған ән магниті тұрған көпті
Баладай тербеу жеңген бір тыншытар.

Желді қарағай

Жайлауым желді қарағай,
Жайлауында елі жарасқан.
Жанымда жайлау жағалай,
Жанса, қалай жақ ашпан.
Қарағайың сыңысып,
Қалың малың қаптаған.
Қара бұлт бураң бұлықсып,
Қара інген тауды қапсаған.
Туырлықтай тұманда
Тұмшаланды тұғыл сай,
Тобылғы торы құнандай,
Томсарды қасы қапсағай.
Шоқшиған шұбар шоқының
Шоғырланса ұшпа ұшынан.
Шолақғың лоңқа шоқтығын
Шолады көкте күшіген.
Ол күнде біз бала едік,
Оздыра құнан шауып ек.
Орғыта ойнақ сап едік,
Ойнай қозы бағып ек.
Жалбағай тұмақ, жауқияқ
Жауырынымызға жабысқан,
Жая шыққан қозы-лақ
Жамырауға жарысқан.

Жайлау

Көк кілем қатипадай жасыл жайлау,
Қаз-қатар ауыл арты желі байлау.
Жайлаудың жаз мезгілін елестетіп,
Мақтаншақ мінезім бар жұртқа айқайлау.

Айы алтын, көк жайлаудың күні күміс.
Ақ тасы бұлағының маржан, күріш.
Етегін шалғын шалып, жел шайқаса,
Бейне той секілденер жасқа жүріс.

Құлын, тай кісінесіп шіңгір-шіңгір,
Тас бұлақ жайлау мақғар қағып сылдыр.
Тырайып көк жотада қой шетінде,
Мастанған қатық ішіп қойшы құрғыр.

Қарағай қалың отыр қарсы бетте,
Қарашы Қалиман мен Бейсембекке:
Теңселіп, тебісіп тұр алтыбақан
Байлап ап отын жібін әлпеншекке.

Айналған аспанында алғыр бүркіт,
Қатындар күрпілдетіп піскен іркіт.
Әуені анда-санда бұлты торлап,
Жайлауды шомылдырар жұпар бүркіп.

Сапырып бәйбіше отыр сары қымыз,
Бай отыр жалшы жұмсап, сөзі нығыз.
Өзекте мұрын жарып, мастандырар,
Қой үзген таңқурайдан аққан уыз.

Үңілген қыз, келіншек бүлдіргенге,
Қуқыл мәз тебеде елді күлдіргенге.
Жапар таз қой, қозыны жамыратгы,
Әуей боп бүлдіргенде бір жүргенде.

Үй басы құрт қайнатқан, өре жайып,
Күнделеп бие сауған келін, зайып.

Дауылда жел қапсырған арқаны жоқ,
Кедейдің қауешегі тұр қисайып.

Іңірде жылқы жиған жылқышылар,
Сызылтып көңіл тербеп әнге шырқар.
Ән толғап бойжеткенді қыбылжытса,
Күрсініп көзден кекіл кейін сипар.

Қысырақ үйірленген бөрте бурыл,
Саяқсып шет жайылып емес жуыр.
Қайнатқан қазан түспей, таң білінсе,
Азанды сықақ қылар таста суыр.

Алады түнгі ұйқыны күндіз сәске,
Сәскеде сары қымыз түсер бәске:
Манаурап гүл толқытқан самал жұтып,
Ақ сұлу ірге жақта тігіп кесте...

Арыным

Алқынамын, басылмайды арыным,
Тау селінде екпін қайрат, сарыным.
Жарлы-жалшы, жақыбайды жарылқау
- Жандағы ауру, жүректегі жалыным.

Егер салсам қос өкпеден тепкіні,
Елең емес тау жақпары, тек тұры.
Жау жапырар, көк дауылша бұрқырар,
Шүү дегенде кер бедеудің екпіні.

Толас болмас топ жасаққа тиіспей,
Семсер ұрып, ақ найзаны үзіспей.
Бет-аузым шаң, қанжарым қан қайрылып,
Ұмсындырып жау сұлуын, су ішпей.

Аял болмас айқай-сүрен салыспай,
Қашқан жауды ат баурына алыспай.
Қан сусаған болат сүңгім ашылмас,
Шұрқылтайдан шұрылдата шанышпай.

Тыншу болмас қалың қайрат қайнамай,
Қанжығаға қанды басты байламай.
Қара жүрек, қара қошқыл қанменен,
Үш тосарлы, қанды ауызды майламай.

Улы көкірек жиған сүтін тамызбай,
Қызыл қылыш қырқа турап ағызбай.
Басылмас бұл алқындаған арыным,
Адал сүтпен жарлыларды жағызбай.

«Мен» емеспін, мен де көптің бірімін,
Мендейлердің міне қостық бірлігін.
«Мен» құралып «біз» боп шықпай күреске,
Мен тудырман бұқарама тірі күн.

Арылтамыз аспанды аршып тұманнан,
Тазалаймыз жерді жонып жуаннан.

Тапсыз, тату, мерекелі, өнерлі,
Ел жасаймыз еңбегіне қуанған.

Оқимын

Бесікке бөлеп бөбегін,
Шөките қойып шүмегін,
Бауырсақ шайнап жегізген.
Жая десем жал беріп,
Шекер десем бал беріп,
Аялап мама емізген,
Аяулы анам аман бол!
Ұлықсат қыл, оқимын.
Оқығанда кім болам?
Жанарыңа нұр болам.
Ашамайлап тай байлап.
Тай терлетсем бай-байлап,
Азырақ ағат іс қылсам,
Әуліккен әкем айғайлап.
Қозыда ұйықтап қалғанда,
Ат баурына алғанда,
Айырған анам қой-қойлап.
Алапқа мені айдаушы ең,
Ұзақ күн өзің дойбы ойнап,
Жүре алман, әке, той-тойлап,
Әзірге, әке-ау, аман бол,
«Жол болсын» айт, оқимын.
Оқығанда кім болам?
Заманыма ұл болам.
Желегімен желпіген,
Жеңешетай-ау, жылама,
Тұлымшағы селтиген –
Қарындасым Нұрбала,
Балада сендей бола ма,
Сағынба, сәулем, келемін.
Айналып сені сүйемін,
Аман бол деші ағаңа...
Жеңешен, қарғам, қарайды,
Шашыңды шашпай тарайды.
Оқимын, кетем қалаға.
Оқығанда кім болам?
Дейсіндер ме күн болам?

Мен сендерге тіл болам.
Қарта бұйрат, қос қолат,
Құмсағызды құмым-ай.
Тауым, сүттей суың-ай,
Сылдарлай тұр әзірше,
Ойланармын әлімше,
Заңы заңғар заманым,
Беті-қол саған жуғызбас.
Қояны қойдай ақ өзек,
Көгалы көлдей көк өзек –
Көбелек сенде қуғызбас.
Қой-серкеш, қолхат оқытып,
Қоралы қойды қоқитып,
Желілеп жылқы жиғызбас.
Есім кірді, есейдім,
Ендей алман еліме,
Бекер жүрмен белімде.
Батпағында ойнап күміс көл,
Балшығым түйе құйғызбас.
Қол-аяғым босанып,
Дәуірледі дәуірім,
Білімді қуа бет алмай,
Басыла алмас әуірім.
Алып ұшад көңілім,
Өзгеленді өмірім,
Жұлып ұшад жүрегім,
Телегейленді тілегім,
Тұнығында ойнатып,
Түбегім шыбық қиғызбас,
Аман бол, мекен, аттандым,
Аттанғанға шаттандым.
Қабағыма қарамай,
Қалайша қала сыйғызбас.
Құтты қоныс қош-есен!
Ұмтылдым ерте, оқимын.
Оқығанда кім болам?
Күркіреп жауар күн болам.
Қараша аулым шошайған,
Көшесін қашан сол сайдан?

Жоқшылық пен жалқаулық
Кешірер ме екен сол сайтан?
Бекемге байлап белімді,
Айналам оңға осы айдан.
Тарыққан әлем табына
Қолымды қоса шошайтам.
Осы бетпен, ниетпен,
Ауылға әзір қош айтам.
Аман бол ауыл, оқимын.
Оқығанда кім болам?
Ауылыма ай, күн болам.

Ел шетінде, жау бетінде

Бұлт қалың, ай қараңғы,
Күілдеп соғып тұр дауыл...
Төңірек, маңай, ғаламды
Жамылшы жапты бір ауыр...
Қалың тоғай, кара орман,
Су салдыры недәуір,
Жаңа жұрт, жапан, жар қонған
Жадағай қора, жарлы ауыл...
Қорада қойлар қорқулы,
Мөңіреп сиыр, көк теке
Бақылдайды, у-шулы...
Алдымда от алакөлеңке.
Төңіректеген төбетім,
Тығылып үйде ықтайды.
Күзетер деген күзетшім
Бүркеніп быр-быр ұйықтайды.

Жанартау

Зәулім-зәулім заңғар тау
Шығыс-батыс шегінде,
Лапылдақ жалын, іші қау
От ойнақшыл тегінде.
Қарындай кепкен қампайып,
Борсып, бықсып, булыққан.
Ашылып аузы аңқайып,
Түтектен түтін, бу шыққан.
Ұшқыннан от бұлқынып,
Күрс-күрс, быж-быж оқ...
Жалаңдап жалын жұлқынып,
Айнала түскен қызыл шоқ.
Лаба жалын жандырды
Тас, қоқыр, тікен, сіріні.
Тұншыққан жылан түтінге,
Көзінен ақты іріңі.
Қызыл жалын тазалап,
Қуарған қорданы өртеді.
Жас балдырған жаңалап,
Жайқала шықты өртеңі.
Жанардың жанған жалыны,
Жердің жүзін жарық етер.
Жарылқар жалшы-жарлыны,
Жаңа жұрт жасар, қарық етер.

Жауын

Көк шатырлап, жел қарпып,
Жайлар түсті жайнақтап.
Қап-қара сұр мұнартып,
Бұлт аспанда ойнақтап.
Қырыққан ешкі бүржектеп,
Күзеген түйе тайрақтап,
Боранды бұршақ шүмектеп,
Жер су болды тайғақтап.
Құздардан кұйды күңіреніп,
Сай-саладан ылайтып,
Сұрғылтым бұлты түнеріп,
Моланы ездi шұнайтып.
Жадыраған жазғы күн,
Қоштасты бізге «мұң» айтып.
Арық, әлсіз наз-мұңын,
Жылады, шырқап шын айтып.
Қараңғы перде қанаты
Аспанды шалып, жердi алды.
Меңіреу ұйқы қуаты
Ұйтты жеңіп, елдi алды.
Қышқыл уайым, ащы сөз,
Бойдағы сiңген тердi алды.
Болжаған түс болып кез,
Ел ұйқысын ендi алды.

Жас жалшыға

Туғанда алғаш анаңнан,
Балапан едің ақ үрпік.
Құндағың тері, саламнан,
Жеткіншек едің жез кірпік.

Әкең қойшы, шешең күң,
Жылы орны да жоқ еді.
Қазан жалап сен үшін,
Әйтеуір анаң «тоқ» еді.

Азаппен жиған ақ сүтін
Мезгіл-мезгіл сорушы ең,
Жұмыста анаң, жоқ күтім,
Өксікпен өкпе соғушы ең.

Шөп төсекпен шығысып,
Денең тастай шираған.
Күн қағып, жел жеп, отқа ысып,
Бейнеттен күш жинаған.

Аязды суық боранда
Қалшылдап өстің сүмсиіп.
Таңды атырдың қораңда,
Қар құшақтап, мұз сүйіп.

Ақ бәтестей ақ денең
Ыстаған бейне қара көн.
Қабағың салық, жоқ өлең,
Ойнамайсың баламен.

Ұрсу, соғу, зықынау,
Жүректің қалған тоты боп,
Өстірген шайып жас былау...
Өмірлік сөнген оты жоқ.

Үміті біткен тірліктің,
Жас басыңнан шалдайсың.

Қызығу, талап, ерліктің
Біреуін де ойға алмайсың.

Жасыңнан-ақ құлдыққа
Ыңғайланып алыпсың,
Мұқтаждыққа, мұңдыққа
Мұңайыпсың, қалыпсың.

Емес пе ең жазғы көбелек,
Көгалда көлбеп ұшпайсың.
Не себеп, мұнша уһілеп,
Қу таяқты ұстайсың?

Өзіңдей жанның баласы,
Оқып жүр ғой мектепте.
Бет, білек қолдың саласы,
Абайлашы, аппақ па?

Мектебі жақсы, көңілді,
Арқалап боқша барады.
Киімі бүтін жып-жылы,
Ойнап асыр салады.

Жабырқаусың, жасықсың,
Ондай көңіл сенде жоқ.
Жалынды жастай басыпсың,
Пендеге де пенде боп.

Ұйымы қайда жастардың,
Әлде сені білмей ме?
Әлде, асусыз асқардың
Жібермей желі үрлей ме?

Бұған қандай мәніс бар?
Сен бұл күйде отырсың.
Еске алар, аяр, танысар,
Оқырсың қарғам, оқырсың!

Ұран жақсы, үміт көп,

Жамырар жастар, бас құрар.
Өнерсің көпке жігіт боп,
Жасыма жаным, жас құрғар.

Кім екен?

Бауырым, сәулем Күләнда!
Неліктен солғын ажарың?
Тұтылған айдай тұманда,
Неліктен төмен назарың?
Ақ дидарың тотығып,
Ақша бетің солыпты.
Жігерің жасып, от құрып,
Жанбастай болып сөніпті.
Жазық жаурын қайқайып,
Шыбық белің бұралып,
Құлағың қапты қалқайып,
Тамағың, жағың суалып.
Бүлдірген бетің сұрланып,
Тыржиып қабақ қатыпты.
Алмадай піскен нұрланып,
Тартылып ұртың батыпты.
Мөлдір тұнық қара көз,
Ажарсыз тартқан алайып.
Келте қара шашыңыз
Түбіт бопты шолайып.
Ақ білегің азғындап,
Білезіктерің босапты.
Қарағанға байымдап,
Саусақта жүзік бос қапты.
Ұзақ, сары таң көрмен тең,
Кірпігінде жоқ ұйқы.
Ұзақ, сары күн шермен тең,
Езуінде жоқ күлкі.
Көзіңнен аққан суық жас
Айғыздап бетті шайыпты.
Суық жаспен аралас
Жүректен талап тайыпты.
Тамаша сауық, жиын той –
Біреуі де көңілсіз.
Достық, қастық, қызықты ой
Біреуі де сенімсіз.
От лебіндей ып-ыстық

Аузыңнан шыққан аһы-зар!
Кеуденді кернеп, дерт қысып,
Көзіңнен сығып ағызар.
Өз жөніңді ұмытып,
Итке басыңды иесің.
Ұзақ таңға у жұтып,
Аһлап жастық сүйесің.
Айт шыныңды, сәулежан,
Кім мұңайтғы? Кім соқты?
Айырып ажар ақылдан
Әлде пері, жын соқты?
Шыныңды айт, неге бөгелдің,
Жүрекке жара салған кім?
Махаббат, талап, жігердің
Тамырын қиып алған кім?
Кім сарғайтты, налытты,
Айт, жасыма, жасқанба!
Дауыл менен жауыздың
Ұшқан күлі аспанға.
Өсекшіл жауыз қас дұшпан
Деді-ау әлде: күң екен.
Біз бұғаусыз арыстан –
Күң қылатын кім екен?

Шаттық жыры

Шаттық жыр ағыл-тегіл, жаз қаламым,
Шат өмір шалқауыңа аз ба, жаным!
Байғұс-ау, баяғы күн есінде ме,
Қорлықпен құлап қала жаздағаның?
Тұзың сор, еңбегің еш болған күнде,
От көңілім осындай боп мұздамадың.
Өлеңнің өнерінен өзен көрмей,
Шөліркеп, шұқанақгы қазбаладың.
Білімнің бұлағы аққан заманында
Жарай ма, жосылта жыр жазбағаным?
Халқымның қуанышы қиқулады,
Ер көңілім, енді қашан қозғаламын.
Елімнің екі туған ерке шалы –
Жамбыл да күйінде отыр бозбаланың.
Жан жаппай жақсы еңбекте жарысқанда,
Ұят-ау, осылардан озбағаным?
Алғанда халқым тауып күткен бақытын,
Қалайша қарыштамай күйбең қақтым?
Ақынның айқайы аспанды алмайтын ба,
Дауысы жарғанда жер біздің жақтың.
Байтақ ел, байсалды өлке – Қазақстан!
Біріміз - он бірінің ұлы одақтың.
Дәуірлеп, дәурен өрлеп тұрған еліміз,
Азат боп түрмесінен қанды азаптың.
Таңынан тарихының толғаны осы –
Ерікті ел қазақтың, ер қазақтың.
Елімнің шаттығынан шалқып жырым,
Мен де айдап өлеңімді өрге тарттым.
Бай жерім, бақытты елім - ұлы одағым.
Отаны азаттықтың, адамзаттың!
Табысқан туысқандай алуан халық
Астында бақыт тудың - балға, орақтың!
Ырысты, еркін, азат елім қандай,
Кең-байтақ, кең дәулетгі жерім қандай!
Өлкемнің оңы мақта, солы қырман,
Бітетін біздің жерге егін қандай!
Өрбіткен алуан түрлі асыл тұқым,

Төгілген ойда, қырда төлім қандай!
Бал еткен малдың сүтін, аңның етін
Гүл, жұпар, күшті дәрі - шөбім қандай!
Алатау, Алтай, Арқа, Қаратаудан
Қазынам, халқым, алған кенім қандай!
Былқыған балығымен, байлығымен
Атырау, Арал, Балқаш көлім қандай!
Үсті ырыс, асты қазына Қазақстан,
Уа шіркін, өлкемдегі өмір қандай!
Біз бір бай ұлы одақтың өлкесіміз –
Бақытты елі осындай, жері сондай!
Уа халқым, он жылыңда «Даланды» айттым,
Ой, қырың, орман, тауың, салаңды айттым.
Ертіс, Сыр, Есіл, Жайық - ел қонысым,
Алатау, Алтай, Балқаш, Аралды айттым.
Ақтабан-шұбырынды, шулаған жұрт,
Қаратау, қансыратқан заманды айттым.
Би, болыс, ояз, ұлық билегенде
Қара күн, қараңғылық, қамауды айттым.
Ақ жорық - «Алаш» жалау көтергенде
Халқыма қанша тиген залалды айттым.
Жауды айдап, жақсы өлкемді жасамаққа
Лениннен қазақ мандат алғанды айттым.
Шал көңіл, тарих атты шежіре шал
Құшақтап, құттықтаған балаңды айттым.
Өлкем шат, өмірім қызық екендігін
Сол кезде-ақ айналаға абайлаттым.
Өткен күн құл мен күннің базарындай,
Қан кешкен халық бар ма, қазағындай?
Хан заман - қараңғылық, ойран заман –
Түнерген Түркістанның мазарындай.
Қарғаймыз хан, патшаның қара күнін,
Халықтың, ауыр дерті, ажалындай.
Ерді - құл, әйелді - күң, елді - қор қып,
Артқан күн ажырағын жазалыдай.
Тартып ең талай қорлық қайран жұрттым,
Заманда абақтының азабындай!
Қалдырған қараңғының қамауында
Халқыма болды ма ауыр жаза мұндай?

Бұл күнде елім азат, жерім абат,
Заманды көрді қашан қазақ мұндай?
Айта ма дені дұрыс адам ұлы,
Жетті деп бұл дәуірге қазақ оңай?
Кең далам, кемеліне келген, далам,
Гүлденген шат, шадыман елмен, далам!
Жадырап жаз өмірдің күні астында,
Жамырап, жайраңдасып өрген, далам!
Артыңда қалды-ау талай қара күндер,
Аң болып, а Құдайлап жүрген заман.
Бақтына бал аштырып, бақсы ойнатып,
Таңдағы тәңірімнен деп сенген заман.
Бақ іздеп, желмаямен жел шалдыртып,
Асанның қайғысымен желген заман.
Ұшырап ұлы апатқа ойы, қыры
Өртеніп, жанып күл боп, сенген, далам.
Жасарған жақсы өмірдің жазы жайнап,
Көп заман күткен күнін көрген, далам.
Шаттығын сол даланың жел қайық қып,
Шалқы жыр, шалқы көңіл, тебірен, қалам
Шаттығым, мақтанышым, бақытты елім,
Атанған Қазақстан байтақ жерім,
Тобыңнан тойға ұласқан көрсін жан-жақ
Отанның шын ұлдарын, ел ерлерін!
Еркін ел, ерікті еңбек ерлері деп
Отырсың омырауларда орден - Ленин.
Ырысы еңбегімнің, елім көркі,
Көмейі, күйі шаттық өлеңдердің.
Осылар жаңа заңын жариялап,
Көрсетсін әлемге елім кенелгенін.
Шығыста шын үлгісі біздің аймақ,
Ерік алып, ел болайық дегендердің.
Халқымның қуанышы қалтыратсын,
Қас дұшпан, қалған жаудың өлерменін.
Мойныма бұршақ салып өткен күнде
Осындай ел болуын тілегенмін.
Күніміз әлемді алсын жарқылдаған,
Үніміз жерді жарсын саңқылдаған.
Шуымыз шаттығымен шалқып көкке,

Туымыз тұрсын биік алтындаған.
Бақытты жаңа заман, жаңа заңым,
Халқымның қандайлығын айқындаған.
Күшті Отан, өнерлі өлке біз боламыз,
Қуанып досы, жауы қалтыраған.
Қалмасын халқымызда жалқау, надан,
Еңбегін ел ырысына сарф ұрмаған.
Шырқалсын шаттық үні әншілердің,
Ақыннан сөз қалмасын айтылмаған.
Төгілсін тәтті жырлар, күшті күйлер!
Асыл сөз, аңқып лебіз, шалқыған ән
Отанның ұлдарынан шыға берсін,
Үні деп бақытты елдің жан тыңдаған!

Саптыаяк

Қарынсау, қара тегештей,
Қара қоңыр саптыаяк.
Дөңгелек қарын, кемештеу,
Ақжем ернеу, ақ қабак.
Шағыршығы шыңғырлап,
Айнымайды арбыздан,
Тау суындай салдырлап,
Құйылса қымыз құндыздан.
Бауырдай қатық балбырап,
Қоймалжың қою құйып құрт,
Жұмып көзді жұтқанмын,
Мөлтілдетіп малып мұрт.
Қабакқа біткен қайыңның
Беріші еді, безі еді.
Өтіндей-ақ аюдың
Әкемнен қалған көз еді.

Толғау

Қозғауы қозған қоғамым,
Қолқалап әңгіме айт десең,
Қобалжимын, қозғалам.
Қозғайын десем далаңды,
Домбыраң емес, қаламды,
Қобалжимын, қолға алам.
Көңілдің күйі келмесе,
Көп мылжыңға мен сараң.
Көңілдің күйі кернесе,
Көтерілем, ән салам.
Бүгінгі топты жара алмас,
Болдырған сөзге шаршаған.
Әңгімем менің бүгінгі,
Бүгінгі жиын аңсаған.
Ағытылды әңгімем,
Ал әлеумет, ал жаран!
Әңгімем алды тыңдасаң:
Осы бір заман, қай заман?
Бұл заманың сол заман,
Күңіренген Күреңбел,
Күйзелтіп «құты ұшқан» күн.
Басы биік бәйтерек,
Құлатып отқа жағуға
Кедейлер кеулеп кескен күн.
Алаштан озған алаяқ,
Әдейілеп атқан оқ тиіп,
Бәйге алмай, ұраны өшкен күн.
Қанды балақ, мұз қабақ,
Топшысынан томырылып,
Түлкі алмай, тасқа түскен күн.
Желпілдеген Алатау
Желкілдемей, жел шығып,
Жиырылып жерге түскен күн.
Жез қарғылы құба арлан
Жез қарғыдан айрылып,
Жеркеніп уын ішкен күн.
Алатаудың бауырынан

Аспанды аршып, жел желпіп,
Алтын күрек ескен күн.
Аруақтының аулынан,
Арыстан айдан мерт болып,
Ауырған аруақ көшкен күн.
Тау сілкініп, мұз босап,
Тас желіні иген күн.
Қыр қорқауы бөріге
Құл «жапалак» шүйген күн.
Аунаған аруақ қордаға
Жиылып, тастай түйіліп
Ашынғандар тиген күн.
Борт-борт сынып босаға,
Орнаған аруақ ордаға,
Күң тепсініп кірген күн.
Алтын, күміс алынып,
Шынжырлы шен табылып,
Тығулы тенді тілген күн.
Мырза мінген жорғаны
Құл шайқалтып мінген күн.
Ханыша киген торқаны
Күң найқалып киген күн.
Бұл заманың сол заман,
Сүйтіп-сүйтіп түрленген,
Күннен-күнге, күннен-күн!
Бұл заманың сол заман,
Күннен күнге түрленген.
Ақ ордалар ойран боп,
Ақсүйектер сүрілген.
Аруақты белдің үстіне
Ел еркіндеп қоныстап,
Қараша үй қалың тігілген.
«Бауырды бауыр пышақтап,
Жарылған ауыл, бүлінген»,
Есік пен төр егесіп,
Біріне бірі жүгірген.
Ата мен бала алысып,
Бірі - мәз, Бірі - күңіренген,
Бір жағы шу... Күңіренген.

Бір жағы ду Ду күлген...
Ауылды мұндай кім көрген?
Я, мұны кім көрген!
Бұл бір белең бір көрген.
Бұл бір мерей біз көрген.
Айналаға қарасам,
Оралған нұрға әуе, аспан.
Күн көрем де, нұр көрем,
Нұр көргенде не көрем:
Тандыры қайнап, бұлақтап,
Тақыры жайнап шуақтап,
Бөленген нұрға жер көрем.
Нұр үстіне нұр қосып,
Нұрлы дала жерлеген
Еңбекші қазақ - ел көрем!
Ел шетінде кім көрем:
Қақпандағы қасқырдай,
Мылқау... көзін төңкерген,
Мал, мүлікті алдырып,
Елден, жерден айрылып,
Күйзеу, жүдеу, меңдеген,
Айналада жау көрген,
Алдында азап, көр көрген,
Қаңғырып қалған бай көрем.
Еміс те еміс есітсем,
Зарлаған үні, еңіреген,
Еңірегенде не деген:
Бүліндім, біттім, таусылдым!
Енді өлемін! енді өлем...
Ел ішінде кім көрем:
Қабандағы қорқауға,
Қан қозып, кек кернеген,
Құралысып, байды айдап,
Қуанысып, малды айдап,
Кедей көрем кенелген.
Ел иесі өзімсіп,
Масайраған құл көрем.
Үй иесі өзімсіп,
Гүл жайнаған күң көрем.

Еңбегін қорғап жегеннен,
«Бірлесейік» дегенмен,
Еңбекші көрем өрлеген!..
Бұл көргендер көңілді
Бүгінгі күн тербеген,
Тербетер бұл талайды,
Көрмеген мұны кемде-кем.
Қозғауы қозған қоғамым,
Қолқалап әңгіме айт десең,
Қобалжимын, қозғалам.
Қозғайын десем далаңды.
Домбыраң емес, қаламды,
Қобалжимын, қолға алам,
Кеше ғана ойнаған,
Темір емес, өмірді
Өзгеше соққан балғадан
Ойнаған да күй алғам.
Мінекей біздің алған күй,
Мінекей біздің салған ән.
Мінекей біздің әңгіме,
Әлі де талай толғанам.

Жүдеу жүрек

Былапыт, Ылат, Былжыр күз.
Тұнжыр қабак, Қылжыр көз.
Қыр қызықсыз, Тау түрсіз.
Су сұрықсыз, Сүйкімсіз.
Жылауық көз - Сылбыр күз.
Көріксіз, Әрсіз, Ажарсыз.
Сілбірең Тұман, Көңілсіз,
Жауын Айсыз, Жұлдызсыз.
Түн, Түнек Түтін... Үй жалғыз.
Отын дым, От бықсиды.
Үрлейді қатын, Сықсиды.
Қайнамай қазан, Түксиді,
Мұқаш Бүкшиді.
Ірге күңгірт Көлеңке.
Бұрылды солай Шүй желке.
Көрдей күңгірт Үңгірде
Жатыр төсек, Кір көрпе.
Кеше ғана үйге енген
Кеткен тоқал сүйгенмен.
Жүрегі сыздап, Бой мұздап,
- Үһ! - деді Іші күйгеннен.

Қырман

Қылмындап қырға сұлу күн,
Қызуы қыздай жайнады.
Сәлемдесіп сәулемен
Су сумандап ойнады.
Салалы талдар салбырап,
Сайда самал еседі.
Қарағай көкке маужырап,
Бұлт керуендей көшеді.
Алатау беті шұп-шұбар,
Шырғанақ, дүлей бадалды,
Алатау бауыры егіндік –
Бұрқыратқан сабанды.
Төскейде бұлақ сылдырап,
Оятады далаңды.
Төбеңде торғай жыр жырлап,
Тербетеді мазанды.
Естіледі жалғыз-ақ:
«Өк! шүү!»- Бекең сарыны.
Бес сиыр қоста, жалғыз ат,
Бекен айдайд тарыны.
Көкшолақты қақпалап
Қара пұшық баласы.
Қараша үйде қап жамап
Отыр оның анасы.
Діңгекті сиыр айналса
Бақайлары сыртылдап,
Қызыл маржан жайнаса,
Мүз қырманда жылтылдап.
Мұртынан күліп Бекеміз,
Көлеңкелеп бұтаға.
Қожалақ қолды қоялы
Ышқырдағы шытаға.
Қос айдаған баланың
Құрықшасы тақымда.
Бекем қағып шытасып,
«Сусын!» дейді қатынға.
Жамаған қабын доғарып,

Басады Балдан жүгіре,
Мелшиген мес шұбалып,
Жетеді жығыла-сүріне.
Саптыаяқ қалған саламда,
Қоқымға көже сынысып,
Топанды көже жұтқанда
Күреден шығып тер шып-шып.
Сусын жұтып, қырманды
Жаналап қайта шешеді.
Қырмандап қайта шешеді.
Қырмандап қыдыр диқанды,
Диқаншы қызыл көшеді.

Көші-қон

Буалдыр бұлт ыдырап,
Сүңгілі су сылдырап,
Сабылған сабыр кепкенде.
Бөртип бұта бүрленіп,
Төлдеп түлік түрленіп,
Көгерші гүл төккенде
Ел қыстаудан көшеді.
Аспанды тандақ таң сөгіп,
Қырға қызыл нұр төгіп,
Түн түнегі кеткенде.
Қойшылары қобырап,
Қой-қозысы маңырап,
Ауыл даң-дұң еткенде
Үй байлауын шешеді.
Тепкішегі қимылдап,
Жеткіншегі жымыңдап,
Тақымға тай жеткенде.
Келіншегі керіліп,
Еріншегі ерініп,
Ренжіп маза кеткенде
Ауыздары айран ішеді.
Үйдің бауы шешіліп,
Көш жөнелді кешігіп,
Кешегі ел көше кеткенде.
Қопарған қуып құмдарды,
Құлатқан жуып шыңдарды,
Өзені күрілдеткенде
Көш көсіле өтеді.
Шудалы шөп шүйкелей,
Бұлтты айдай, төтелей,
Жібек жел дірілдеткенде.
Желдірте жедел жетелей,
Тараудан тоқсан төтелей,
Ұлы өткелден өткенде:
Жөн осылай деседі.
Бұлттай көш жөңкіліп,
Асауды малшы мөңкітіп,

Дөңесті дүбірлеткенде.
Жамырап жастар қысылмай,
Қылымсып қызы қымтынбай,
Қабағын күлімдеткенде.
Жар жанаспай не етеді!
Сағанағы салдырлап,
Сақалдысы самбырлап,
Көштің күйін шерткенде.
Сары ұзын күн сарылып,
Адасқан ит қаңғырып,
Ұлы жол ұзап кеткенде.
Көш қонаға жетеді.
Жадырап жапан, жаз маздап,
Жарлауыттан қаз-қаздап,
Жамырасып жеткенде.
Күн астында алыстан
Басшы барлап шанышқан,
Көріне көзі жеткенге
Найза қылт-қылт етеді.

Сабын

Сақарың еді сексеуіл,
Сабыным, сағызша оралшы.
Сабыннан ырым етуші ек,
Оралсаң, ісім оңалшы.
Көйлегім көптен жуылмай,
Кимешек кірлеп кетіп ед.
Бырт-бырт (бидай қуырмай),
Биттің де бейнеті өтіп ед.
Жабағы болды жібек шаш,
Жабылып жаман жабысқақ.
Сыңысып сірке бұрымда,
Қаптап ед қалың қайызғақ.
Сабам сауыс, қасық қақ,
Сатала самсып бөзде тұр.
Орамалым он батпан,
Баланың басы көз қотыр.
Арулансын астауым,
Мұнтаздансын саптыаяқ.
Өңезден күбім арылсын,
Оны біреу айтпай-ақ.
Ауру-ылас, кір-қолаң
Ауыртып еді мазаны ап.
Арылта жуып, сабындап,
Алайын бәрін тазалап.
Базарда сабын көп дейді,
Адыра қалсын, арзан ба?
Аларлық арзан болмаса,
Жазғы жұт тағы мал-жанға.
Сығалама, қарама,
Еркек аулақ! Қыз қашық!
Абысын байғұс қайда жүр,
Алатын болса бұзаушық.
Сақырла қазан, былғауыш,
Сағыздай сабын оралсын.
Сабыннан ырым етуші ек,
Оралсаң, ісім оңалсын.

Тас шешей

Жын қаққандай долданып,
Су жұлқына соғады.
Салдыр-гүлдір күркіреп,
Судан боран борады.
Қалбақтап қалақ бұлқынса,
Бұрқақтайды бораны.
Тас сырылдап айналып,
Бірін-бірі жонады.
Тас ұршықтың тесігі
Мамадан бидай сорады.
Суыра сорған бидайын
Шайнап, жұтып, обады.
Майда, мапа мамық ұн
Тас толғақтан туады.
Сырғыта айдап ақ ұнды
Кең шанаққа құяды.
Сабақта ине, дайындал,
Қарағым, қабың толады.
Бұрқылдақ ұн борасын
Бет-ауызға қонады.
Кірген кісі боз кемпір
Болады да қояды.
Бауырсақ, тоқаш, май шелпек
Әнекей әжең соғады.
Құймақ жеген кәрі атаң,
Кекіріп, қылды тобаны.
Күйік күлше-күлдемеш
Қойынға қойшы орады.
Жеген адам жетісті,
Нан екен бар болғаны.
Бітеуінді уатқан,
Балаларды жұбатқан,
Кемпір-шалды қуантқан,
Тіршілік екен тиірмен,
Аңырмай астық салалы...
Ағызып ағын төсінен,
Шайнап беріп өсірген,

Асыраған анаң кім? –
Тас шешей сол болады.

Қақпан

Жамылып иығына жамаулы тон,
Далаға Иса шықты таң атқан соң.
Оранып ақ кебінге өліпті өлке,
Шымқанып шаңқан киіз, қалыпты құм.

Әуенің тиірмені түнде жүріп,
Тастапты ақ ұлпаға жерді көміп.
Қадап тұр үскебегін таңғы ызғырық,
Аспанның, артын ашып, таңын түріп.

Атқан таң, ақша қарлы ала кеуен,
Жылмиып жұмыртқадай қыр мен өзен.
Тұйықтап туырлығын терең көлдер,
Қалтырап тал, қамыс тұр ренжіген.

Антұрған, арамза туып жатып,
Күшігін қаншық жатыр шуылдатып.
Қыстауға көтеремдей жабу жауып,
Қойыпты қар кірпігін қимылдатып.

Қайтадан қапыл-құпыл үйге кіріп,
Уа қатын! – деді, жылдам көжені жылыт,
Әуе ашық, қалғып жатыр қанды сонар,
Мұндайда отыра ма үйде жігіт!

Па, шіркін! Қырда қызық міне бүгін,
Жортар ма ед Ақөзектің тарғыл құмын.
Түлкіні алтай қызыл бұландатып,
Қуатын қайда менің ат-айғырым.

Шаңқиып сонар дүние, ертеңгі уақ,
Қыстаудан шықты малтып құзғын тұмақ.
Айғыздап ақпа төсте малтады аяқ,
Жылытпа ішкен маңдайынан бу бұрқырап.

Қамысты жара-мара, түре-мүре,
Түндегі жетті малтып түбегіне.

Жеткенде қақпан құрған жемтігіне,
Ырылдап қоя берген міне бір не?..

Жортқанда ойды-қырды, тамақ айдап,
Қалыпты қанды қақпан, қасқыр шайнап.
Қақпанды қазыққаған, арс-ұрс қауып,
Ызалы долы шіркін жатыр шайнап.

Тұқырта тұмсығынан ұрды қатғы,
Қаңқ етті, серейді де, дір-дір қақты.
Көкжалға қанды қақпан ажал болып,
Жылы қан тұмсығынан жылжып ақты.

Жалмауыз, жауыз қорқау түзде жүрген,
Тентек, сұм, теріс азу, тентіреген.
Қылғаны ұрлық-зорлық өмірінде,
Несібін елден жеген, жерден жеген.

Қораға қашаннан бұл шапқан қатты,
Жарып жеп жабағыны, жылқы тартты.
Адасқан жалғыз-жарым адамды алып,
Қуалап қой сорлыға талай шапты.

Бөрі етті, бөлтірігін жемір етті.
Жарлының жалғызын жеп еңіретті.
Боздатып боз інгеннің ботасын жеп,
Бұзаусыз не сиырды мөңіретті.

Тиіп ап бала алдынан бес ешкіні,
Жеп кеткен кеше ғана жемтік міне.
Алғанда жау жағадан, бұл етекпен,
Қабынған қыс аңғары жаман жылы.

Қу қақпан, күйсіз қақпан, жарлы қақпан,
Майланып, бүгін қасқыр алды қақпан.
Сілейіп, қанжулы боп жатты көкжал,
Ығыр қып елге шапқан, зар жылатқан.

Тасқындап тас жүрегі, тулап тайдай,

Жарқылдап, жабырқау жүз, күліп айдай,
Кезі ойнап, желбезегі желбелеңдеп:
«Болатын болды-ау,- деді,- көйлек пен шай.

Қақпаным! Жауымды алдың, алдың азық».
Деді де, әлді қолын алды жазып.
Сүйретіп құзғын тұмақ үйге қайтты,
Орнында қан, сауысқан, қалды қазық.

Тас

Көгілдір, мөлдір көк аспан –
Көлеңке, сәуле ойнағы.
Ойнаса онда жылпың жел,
Жыртылад шарбы, қаймағы.
Жел қуалау, бұлт қашу –
Жігіт-қыз айтса, тойдағы.
Көк күмбезде күнде ойнақ,
Ойнады да қоймады.
Бұлт бір мезгіл бұрқырап,
Астарлады аспанды.
Асқарға соққан асқақ жел,
Тас сүзді де жасқанды.
Нөпір нөсер шүмектеп,
Жасылдан жалтыл басталды.
Балбыраса да барлық зат,
Тас күйінде тас қалды.

Орақ науқаны

Күн шыжып, жалпақ егін кетті пісіп,
Ораққа жан жабырлап жатыр түсіп,
Қым-қиғаш қыруар жұрт орып жатыр,
Жел шықса, күн бұлттанса зәресі ұшып.
Шоқпардай сар тары тұр басын иіп,
Көрінбес ат құлағы тоғай биік.
Судырлап теңселеді, сұлу сұлы,
Сумандап сылдырлаған суды сүйіп.
Шалғыны шыңғырлатып жанып-жанып,
Жоңқабай жоңышқаға қалды салып.
«Әлінің кеуір қырған зұлперіндей»,
Үйіріп қырып-жойып кетгі жарып.
Аспаннан күн төгеді алтын сәуле,
Науқанға жер құрттаған қылып тәубе,
Ине іліп, күміс тізген жиде шамкес,
Үскі алып аулақ жүрлеп боп тұр әуре.
Бидай тұр өткір мұртын тікірейтіп,
Қонақ тұр шал жауырынын бүкірейтіп.
Сыланған бойжеткендей күнбағыстар
Кәмшетін шекесінде шекірейтіп.
Қозыдай қауын, қарбыз көгендегі,
Тай тұяқ алма күміс төбеңдегі,
Қол жайғыш бая қуып тақыс шалдың
Ұстады қойын, тонын шегелдегі.
Дүрдитіп інжу тағып доланасы,
Әлі бар шырмауықтың оралысы.
Суырып суыртпақты қаршылдата,
Жоқанның жоғарғы айтқан торы аласы.
Қоралы қоңыр қойдай орылған бау,
Қара жал жиылған бау, қырман қорсау.
Өзенге дамылдауға қаздар қайтты,
Қаңқылдап қатар түзеп, істеп жемсау.
Жоңқабай айтады ақыл Сүйеубекке:
- Ор, баула, айда, тасы, таңда, епте.
Жем байла, жауырын жаз, жаныңды ашыт,
Қоңырдың қолтық, қоңын толтыр етке.
Қырманның күндіз-түні басында бол,

Мал жейді, құс шоқиды, шықпа шетке.
Батаоқыр, той-томалаққа әуейленбе,
Күпілдеп көкпар көрсең қуып кетпе.
Өңгіме, әзіл, сияз, қымыз аулап,
Дау даулап, желбезекті желпендетпе.
Қылжақбас, қыдырыңды, жалқауларды,
Ашаңмен салып жібер басқа, көтке.
Науқанды төкпей-шашпай жинап алсаң,
Бермейсің ханға сәлем, бар дүрмекте.

Не күйде

Ылғал тұман шағында,
Құздардан жауын сырылдап,
Қиядан сорғалауында...
Самалшыл, сауқым, сауықшыл,
Саятшы Сартай не күйде?
Теңіз көшкен дауылда,
Асты терең, үсті жел,
Толқын соқты баурында...
Балтыры ақ жем балықшы,
Қайықшы Қалтай не күйде?
Дай-дай даукес ауылда,
Жесір, намыс тартыстың
Үзілмес ұзын дауында,
Жаралы жүрек, жарымшыл,
Мұнды Күнтай не күйде?
Жөңкенің таз тауында...
Қымызшылға қызық боп,
Күндіз-түні сауында...
Жалсыз арық, желін сау,
Мана көнек не күйде?